

Stručni rad

VJEŠTINE PREDOPISMENJAVANJA KOD DJECE S GOVORNO-JEZIČNIM POREMEĆAJIMA

Martina Curk
Osnovna škola Kozara Nova Gorica

Sažetak

Pismenost je sposobnost uspješnog komuniciranja pojedinca u društvu, na svim područjima, te predstavlja jedan od temeljnih uvjeta za individualni razvoj osobe i njezin uspješan život te funkcioniranje u društvu. Obuhvaća vještine čitanja, pisanja i računanja. Za razvoj pismenosti neophodne su vještine predopismenjavanja koje se razvijaju već u predškolskom razdoblju i kasnije u prvom razredu osnovne škole. Uključuju različite vještine kao što su: fonološka svijest, fonološko pamćenje, slušno pamćenje, grafička svijest, koncept o tisku, brzo imenovanje i druge. Kod djece s govorno-jezičnim poremećajima često dolazi do odstupanja u razvoju vještina predopismenjavanja, što utječe na kasniji razvoj opismenjavanja i pismenosti, a posljedično i na uspjeh u učenju.

Ključne riječi: pismenost, vještine predopismenjavanja, govorno-jezični poremećaji

1. Uvod

Vještine predopismenjavanja su vještine koje imaju ključni značaj za daljnje opismenjavanje, a razvijaju se u predškolskom razdoblju i sustavno nastavljaju tijekom školovanja. Sve ove vještine dijete razvija spontano. U prvom razredu počinje sustavno opismenjavanje u okviru kojeg dijete kroz usmjerenu igru uvježbava i utvrđuje svoje znanje te osvještava već stečeno znanje. Kod djece s govorno-jezičnim poteškoćama često se javljaju problemi u području vještina predopismenjavanja, što utječe na češću pojavu specifičnih problema u čitanju i pisanju. Stoga je za dijete s govorno-jezičnim poremećajima vrlo važno stvoriti pozitivno okruženje u kojem se ono opismenjuje. Unatoč govorno-jezičnim poteškoćama, dijete je potrebno izložiti aktivnostima koje obuhvaćaju vještine predopismenjavanja, ali ih je potrebno prilagoditi. Preporučljivo je poticati komunikaciju, izlagati dijete ponovnom čitanju i osigurati prilike za aktivnosti nastajućeg pisanja.

2. Vještine predopismenjavanja

Vještine predopismenjavanja uključuju vještine predpisanja i predčitanja. Razvijanje vještina predpisanja vezano je za područje kretanja koje uključuje dva važna cilja: razvoj fine motorike i koordinacije, odnosno razvoj skladnosti pokreta. Dijete mora razviti sposobnost vizualne (vidne) percepcije kako bi moglo uskladiti vizualno-motoričke aktivnosti. Uobičajene odnosno najčešće aktivnosti za razvoj vještina predpisanja su: uvlačenje, navlačenje, potiskivanje, slaganje, sastavljanje, crtanje i šaranje (škrabanje). Za razvoj vještina predčitanja važne su grafička i fonološka svijest. Glasovnu svijest djeca razvijaju igrama glasa i riječi (igre aliteracije, rime, zagonetke, ritmička pratnja itd.). Grafičku svijest razvijaju promatranjem predmeta u prostoru, traženjem razlika, pregledavanjem slikovnica itd. Ključne vještine predopismenjavanja su fonološka svijest, svijest o tisku, znanje abecede, nastajuće pisanje i govorni jezik. Ove vještine mogu se podijeliti u dvije velike skupine: vještine vezane uz kodiranje i vještine govornog jezika.

2.1. Vještine povezane s kodiranjem

2.1.1. Fonološka svijest

Fonološka svijest predstavlja sposobnost djeteta da podijeli riječ na glasove ili foneme. Dijete je sposobno odrediti početni, srednji i završni glas, osjetljivo je na rimovanje i aliteracije te zapaža promjene u riječi ako se određeni glas doda ili izbacila. Dijete napreduje kroz tri razine fonološke svijesti. Prva razina je svijest o slogu. Druga razina predstavlja svijest o početnim glasovima i prepoznavanje rima. Treća razina je fonemska svijest, koja je ujedno i najviša razina fonološke svijesti, u okviru koje je dijete svjesno da riječ nije cjelina te da se sastoji od fonema ili glasova. Fonološka i fonemska svijest temeljne su vještine za razvoj čitanja i pisanja.

2.1.2. Svijest o tisku

Svijest o tisku obuhvaća poznavanje komponenti, kao što su naslovnica i zadnja stranica knjige, gornji i donji dio knjige, usvajanje činjenice da čitaju tekst umjesto pregledavanja slika, kao i prepoznavanje smjera čitanja. Zahvaljujući razvoju ovog područja, dijete počinje shvaćati da je svaka riječ napisana posebno i da su riječi međusobno odvojene razmakom. Poznavanje koncepta o tisku prijeko je potrebno za kasniji razvoj čitanja i pisanja. Znanje ovog područja također je dobar prediktor odnosno pokazatelj koliko će djeca čitati u prvim razredima škole.

2.1.3. Znanje abecede

Znanje abecede obuhvaća djetetovo razumijevanje oblika, imena i zvuka pojedinih slova u abecedi. Znanje abecede u predškolskom je razdoblju najvažniji prediktor kasnijih postignuća u čitanju. Nije važno samo poznavanje slova, već i brzina te lakoća njihovog imenovanja. Brzina imenovanja slova značajno je povezana s postignućem u čitanju kod početnika. Što je više vremena potrebno za imenovanje slova, to će dijete manje pozornosti posvetiti riječima. Poznavanje slova, njihovih simbola i zvuka (glasova) ključno je za učenje čitanja i pisanja.

2.1.4. Nastajuće pisanje

Riječ je o vještinama koje djeca stječu spontano i neformalno prije polaska u školu. Stvaranje odnosno nastanak zapisa (pisanja) je proces koji počinje igrom, djetetovim zapisivanjem različitih znakova na papiru, a završava zapisivanjem komunikacijske poruke i formiranjem teksta. Dijete počinje pisati škrabajući, crtajući, oponašajući formalno pisanje, koristeći rebuse, kratice, lažna slova i posebne oblike.

2.2. Vještine govornog jezika

2.2.1. Preneseni jezik

Razvoj prenesenog jezika ključan je za djetetovu usmjerenost na „ovdje i sada“. Vještine zaključivanja mogu se razviti već prije samog čitanja. Razvoj ovih vještina može se poticati motiviranjem djeteta za diskusiju i razgovor o prošlosti i budućnosti, kao i zauzimanjem perspektive druge osobe.

2.2.2. Vokabular (fond riječi)

Vokabular se sastoji od receptivnog vokabulara (riječi koje razumijemo) i ekspresivnog vokabulara (riječi koje koristimo). Opseg receptivnog vokabulara veći je od ekspresivnog vokabulara. Dijete usvaja nove riječi svakodnevno, tijekom cijelog života. Riječ je o recipročnom odnosu, što znači da veličina vokabulara utječe na razumijevanje pročitane teksta, a čitanje utječe na vokabular.

3. Poticanje vještina predopismenjavanja kod djece s govorno-jezičnim poremećajima

U predškolskom razdoblju vrlo je važno da dijete zavoli pisanu riječ, doživi ugodna iskustva i osjeti prijatnost slušajući bajke i listajući slikovnice. Djeca s govorno-jezičnim poremećajima obično ne vole slušati bajke jer im slušanje nije ugodna aktivnost zbog slabijeg slušnog pamćenja ili siromašnog vokabulara. Za njih su prikladne knjige koje potiču multisenzorno učenje pisane riječi. Lakše se snalaze s knjigama kojima mogu manipulirati (interaktivne knjige s magnetičima, audio knjige itd.). Zahvaljujući uporabi ovakvih knjiga, dijete s govorno-jezičnim poremećajem može verbalizirati sadržaj priče i uvježbavati pravilnu izgradnju rečenica u opuštenoj atmosferi, uz pomoć koju mu pruži odrasla osoba. Osim artikulacijskih vježbi kojima razvija pravilan izgovor pojedinih glasova, dijete s govorno-jezičnim poremećajem mora razvijati i druge elemente jezika uz prisutnost odrasle osobe. U predškolskom razdoblju važno je da dijete počne razvijati metajezičnu svijest. Do polaska u školu dijete s govorno-jezičnim poremećajima mora razviti svijest da se rečenica sastoji od riječi, riječ od slova, te da slova predstavljaju dogovorene znakove za glasove. Kod djeteta s govorno-jezičnim poremećajima koje pri polasku u školu nepravilno izgovara glasove, pojavljuje se sličan problem i prilikom učenja slova, što utječe na usmenu i pisanu produkciju. Dijete s govorno-jezičnim poremećajem piše riječ onako kako je izgovara. Pritom mu je potreban vizualni materijal, jer mu auditivne (slušne) informacije nisu dovoljne. Dijete ulazi u svijet pismenosti kada počne pisati svoje ime. Kod djece s govorno-jezičnim poremećajima problemi u govorno-jezičnom području često se otkriju kada se dijete suoči sa sustavnim opismenjavanjem. To počinje već u prvom razredu, prilikom usvajanja znanja abecede, pa je nužan uvjet da dijete razvije odgovarajuću fonološku svijest. Osim ove vrste svijesti, kod djeteta trebamo razvijati glasovnu svijest i jačati je. Ne treba ga tjerati odnosno usmjeravati na rješavanje zahtjevnih zadataka ako za to nije spremno. Prilikom čitanja dijete spaja glasove u slogove i riječi uz pomoć sinteze. Pri pisanju se, međutim, služi suprotnom vještinom, odnosno analizom glasova, koja predstavlja vrlo tešku aktivnost za učenike sa slabim slušnim pamćenjem, jer ne razlikuju pojedine glasove – slova, jedna od drugih. Djeca s govorno-jezičnim poremećajima imaju poteškoće s pamćenjem slova, sintetiziranjem glasova, spajanjem slova u riječi, sastavljanjem rečenica i sl.

Ova djeca često izbjegavaju čitanje knjiga, što može dovesti do gomilanja problema u obrazovnom procesu. Vrlo je važno da dijete slobodno bira knjige koje mu se učine zanimljivim. Dijete ne trebamo tjerati da čita knjige koje su primjerene određenoj kronološkoj dobi, već mu ponuditi knjige koje su primjerene njegovoj razini čitanja. Za njega su prikladne knjige s manje teksta i mnoštvom ilustracija. Djetetu s govorno-jezičnim poremećajima obično je potrebno dodatno objašnjenje složenih rečenica; lakše razumije tekst kada je glavna rečenica istaknuta, a nepoznate riječi objašnjava uz pomoć slikovnog materijala. Pojavljuju se poteškoće u razumijevanju uzročno-posljedičnih odnosa ili rečenica koje su napisane obrnutim redoslijedom. Prije čitanja teksta, s djetetom porazgovaramo o kompoziciji teksta i označimo svaku sadržajnu jedinicu knjige. Kod djece s govorno-jezičnim poremećajima potrebno je odvojeno razvijati korištenje pisane i izgovorene (usmene) riječi. Dijete s ovakvim poremećajem pripovijedat će odnosno opisivati događaje nedovršenim rečenicama, praveći sintaktičke pogreške i sl. Rečenice će napisati onako kako ih formira usmeno. Može se

dogoditi da napiše duži sastav bez interpunkcijskih znakova na kraju rečenica, bez odlomaka itd.

4. Zaključak

Djeca s govorno-jezičnim poteškoćama imaju drugačiji jezični razvoj. Govorno-jezična vještina je sredstvo koje djetetu omogućuje zadovoljavanje vlastitih potreba. Stoga je važno da pedagozi znaju uspostaviti kvalitetan kontakt s djetetom kako bi ono osjetilo snagu komunikacije. Dijete s govorno-jezičnim poteškoćama razvija drugačije jezične strukture, što utječe na njegovo kasnije opismenjavanje. Metajezičnu svijest, fonološku svijest, sintaktička pravila jezika i semantičke komponente dijete ne stječe prirodnim putem, već mu je potrebna sustavna, planska i individualizirana pomoć. Zahvaljujući iskrenoj želji da pomognu i jasno postavljenim ciljevima, pedagozi mogu značajno poticati napredak djeteta s govorno-jezičnim poremećajima u ovim područjima te posljedično utjecati na opismenjavanje djeteta i njegovu pismenost, koja je u današnje vrijeme iznimno važna za daljnji život.

5. Literatura

- [1.] Grginič, M. (2005). Porajajoča se pismenost. Domžale: Izolit.
 - [2.] Jelenc, D. (1997). Pomen fonološkega zavedanja za začetno branje in pisanje otrok s posebnimi potrebami. Uresničevanje integracije v praksi: vzgoja in izobraževanje otrok in mladostnikov s posebnimi potrebami: zbornik prispevkov s strokovnega simpozija v Portorožu od 13. do 15. februarja 1997. str. 288-296.
 - [3.] Moškon, E. (2017). Predopismenjevalne spretnosti deklice z zmerno govorno-jezikovno motnjo. Ljubljana: Pedagoška fakulteta.
 - [4.] Štrekelj, A. (2014). Uspešnost razvijanja pismenosti pri učencih z govorno jezikovnimi težavami. V V. Rot Gabrovec (ur.), Tudi mi beremo: Različni bralci z različnimi potrebami (71 – 76). Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.
 - [5.] Dostupno na: <https://www.zrss.si/pdf/Tudi-mi-beremo-ZbornikBDS.pdf>
[Pristupljeno 22.11.2022.].
 - [6.] Zrimšek, N. (2003). Začetno opismenjevanje: Pismenost v predšolski dobi in prvem razredu devetletne osnovne šole. Ljubljana: Pedagoška fakulteta.
 - [7.] Zupančič Danko, A. (2014). Opismenjevanje in otroci z govorno jezikovnimi težavami. V V. Rot Gabrovec (ur.), Tudi mi beremo: Različni bralci z različnimi potrebami (27-33). Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.
- Dostupno na: <https://www.zrss.si/pdf/Tudi-mi-beremo-ZbornikBDS.pdf>
[Pristupljeno 23.11.2022.].